

KLASİK ARAP ŞİİRİNDE NAZİM ŞEKİLLERİ
(Vezin Sayısı ve Kâfiye Yönünden Klâsik Arap Şiir Şekilleri)

Yrd.Doç.Dr. İbrahim YILMAZ*

ÖZET

Bu makalede, vezinlerin sayısına bağlı olarak klasik Arap şiirinin kazanmış olduğu özel yapılar üzerinde durulmuştur. Bu çalışmada, şiirden bahseden eski eserlerde bahirlerle ilgili ifade edilen müsemmen (sekiz vezinli), müseddes (altı vezinli), murabba' (dört vezinli), müselles (üç vezinli), müsennâ (iki vezinli) vb. kavramlar hakkında önemli ip uçları elde edilmiş ve onlar kâfiye şekillerine bağlı olarak tanımlanmaya ve yorumlanmaya çalışılmıştır. Bu örnekler ışığında, klasik Arap şiirinin vezin ve kâfiye yönünden şekilsel zenginliği büyük oranda tespit edilmiştir. Ayrıca, İslâm ve Arap toplumunun doğru bir şekilde okunmasında, Arap şiirinin önemli bir rolü vardır. Bu alanda yapılan çalışmaların, sosyo-kültürel yapıların anlaşılmasında önemli bir yeri olduğu öteden beri bilinmektedir. Buna bağlı olarak yapılan inceleme ve araştırmalar, Arap aklının anlaşılmasına ve gelecekte oynayabileceği role ışık tutması bakımından önem arz etmektedir.

Anahtar kelimeler: Şiir, şair, vezin, kâfiye

ABSTRACT

Verse Forms in Classic Arabic Poetry
(Kinds of Classic Arabic Poems With Respect to Metre and Rhyme)

Special forms gained by the Arabic Poetry with respect to line number are focused on in this article. Significant clues relating such concepts as musamman (stanza of eight lines), musaddas (stanza of six lines), murabba' (stanza of four

---

* Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Arap Dili ve Belâgatı Anabilim Dalı.

lines), musallas (stanza of three lines), musannâ (stanza of two lines), which are found in classical works of poetry and in metres (bahirs), are obtained in this study, and they are tried to be defined and evaluated. In the light of these examples, the richness of Arabic poetry in terms of metre and rhyme is detected to a great extent. Arabic poetry has a significant role in a right reading of Islam and Arabic society. It has been known that studies in this field are like a step. Thus, such studies are important in that they shed light on a thorough understanding of Arabic mind and the possible roles it may assume in the future.

Keywords: poetry, poet, metre, rhyme

Arap şiirinde en küçük nazım birimi beyittir. Bugün olduğu gibi, eski Arap şiirinde bir beyit, hem şekil hem de mana bakımından bir bütün oluşturur. Şiir, zamana bağlı olarak gelişme göstermiş, recez ve kasîde¹ gibi nazım şekillerinin yanı sıra, tef'ile sayısına bağlı olarak birtakım değişme ve gelişmelere uğramıştır. Bilindiği gibi Arap şiiri beyitlerden, beyitler sebeb, veted ve fâsılalardan meydana gelir. Beyit, genelde iki şatırdan, yani iki mısradan oluşur. Recez ve serî' bahirlerinin meştûr tarzları gibi, tek mısradan oluşan beyitler de vardır. Tef'ile sayısına bağlı olarak şiirde görülen bu değişiklikler, nazım şekilleri içerisinde ele alınır. Diğer taraftan beyitlerdeki tef'ile sayısı, şiirin kâfiye yapısını etkilemekte ve şiiri özgün bir hale getirmektedir

Bu makalede, bahirlere bağlı olarak nazım şekilleri ele alınacak ve geçirdikleri değişmeler, kâfiye birliğine işaret edilerek tespit edilmeye çalışılacaktır. Arap şiir vezinlerinin mukassad (asıl şekil) denilen nazım şekli veya şekilleri vardır. Bunlar, vezin ve tef'ile sayısına bağlı olarak oluşmuştur. Bahirlerdeki aslı oluşturan şekilleri, bahir sayısına göre belirlemek mümkün değildir. Çünkü bazı bahirlerin birden fazla asıl şekli olabilir. Arûzla ilgili eserlerde bahirden bahsedilirken, onun aslına dair önce bir örnek verilir, bahrin kendi içerisindeki değişiklikler, tef'ile sayısına göre tespit edilir ve adlandırılır.

Bahir içerisinde mukassad, müsemmen (sekizli), müseddes (altılı), murabba' (dörtlü), meştûr (bir mısraı olmayan beyit), menhûk (üçte ikisi olmayan beyit), mukatta' (menhûk'dan elde edilen ve birer tef'ileli beyit), müselles (üç beyitte bir kâfiyenin değiştiği şiir), müzdevic (iki beyitte bir vezin ve kâfiyenin değiştiği şiir),

¹ el-Câhiz, *el-Beyân ve't-tebyîn*, nşr. 'Abdusselâm M. Hârûn, Kahire 1388/1968, I, 51,151; İbn Reşik el-Kayravânî, *el-'Umde*, nşr. M.Muhyiddîn 'Abdulhamîd, Kahire 1972, I, 65, 121; *es-Suyûtî, el-Muzhir fî 'ulûmi'l-luğa ve envâ'ihâ*, nşr. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhîm v. dğr., Beyrut 1958, II, 242.

muhammes (beş tef'ileden oluşan şiir), müsebbâ' (yedi tef'ileden oluşan şiir), musarra' (vezin bakımından arûzun darbına uyduğu beyit), mukaffâ (vezin ve kâfiye yönünden arûz ve darbın aynı olduğu beyit), muvaşşah (vezin ve kâfiye yönünden birbirinden farklı beyit ve kıtalar), musmat (arûzun kâfiye bakımından darbına uymadığı beyit), musammât (dört kıtadan oluşan ve ilk üç şatırı birbiri ile kâfiyeli, dördüncü şatırı kâfiye bakımından farklı şiir), müdevver (İki mısra içerisinde kelimesi bölünen beyit) gibi nazım türleri görülür.

1.Mukassad (المُقَصَّد)

Arûz bilginleri, her veznin içindeki bazı ölçüleri *tam* ve *mukassad* şeklinde nitelendirmişlerdir. Sözelimi el-Cevherî (ö.396/1005), tavîl bahrinden bahsederken “müsemmenün kadîmün” (sekiz tef'ileli şekli kadîm; eski, klâsik veya asıl'dır)² ifadesini kullanmıştır. Aynı yaklaşımdan hareket eden ez-Zemahşerî (ö.538/1144), “hüve fi'l-binâ'i müsemmenün” (tavîl bahri binâsında; nazmında sekiz tef'ilelidir) ifadesine yer vermiştir³.

Bahirlerin asıl şekilleri birbirinden farklılık arz edebilir. Çünkü bütün bahirlerin asılları müsemmen değildir. Bir şiir bahrinin asıl şekli kâmilde olduğu gibi iki çeşit gelebilir⁴: Tavîl, medîd ve basît bahirlerinin aslı müsemmen; vâfir bahrinin müseddes; kâmil, remel, serf, haff, muktedab ve müctess bahirlerindeki müseddes ve murabba'dır. Hezec ve mudâri' bahirlerinin murabba'; recez bahrinin müseddes, murabba', müselles ve müsennâ; münserih bahrinin müseddes ve müsennâ, mütekârib bahrinin ise müsemmen ve müseddestir. Bu durum, Arap şiirinin zenginliğine katkı yapmakta ve bahirleri incelerken dikkate alınması gereken önemli bir kural olarak göze çarpmaktadır. Hicrî birinci asırdan itibaren arûz ilminin esasları oluşturulurken, asıl veya kadîm şeklinde nitelendirilen nazım şekilleri temel olarak alınmıştır. Bu da, onların Arap şiirinde çokça kullanıldığını ve bilindiğini göstermekte; kaynak olma bakımından da önem arz etmektedir.

2.Müsemmen (المُتَمَمَّن)

Adından da anlaşılacağı üzere, dört tef'ilesi birinci mısradaki, diğer dört tef'ilesi de ikinci mısradaki yer alan ve toplam sekiz tef'ileden meydana gelen beyitlere sekizli

² Bk. el-Cevherî , *K.'Arûdi'l-varaka*, nşr. M.Sadi Çögenli, Erzurum 1994, s.5.

³ Bk. ez-Zemahşerî, *el-Kustâs*, nşr. Fahrüddîn Kabâve, Beyrut 1989, s.70.

⁴ K. 'Arûdi'l-varaka, s.5.

anlamında *müsemmen* adı verilmiştir. Diğer taraftan şiir taktî'inde tef'ilelerdeki harf sayısı ayrı bir tartışma konusudur. Bazılarına göre üç heceden daha az olanlar bir tef'ile olarak kabul edilemez. Ancak yaygın kanaate göre iki heceli olanlar, bazı bahirlerde ve özel şartlar altında tef'ile olarak kabul edilmiştir.

Müsemmen nazım şeklinin en çok kullanıldığı bahir, tavîldir. Bu bahir ve müsemmen nazım şeklinin kullanımı çok eski tarihlere dayanır. Bunlara Câhiliyye devrinde, Muallaka şairlerinin şiirlerinde çokça rastlanılmaktadır. Nitekim İmru'u'l-Kays (ö.m.540)'ın Mu'allakât'ta yer alan *Lâmiyye* kasidesi, bu nazım şeklinde söylenmiştir (tavîl):

بَسِطِ اللّوَى بَيْنَ الدَّخُولِ فَحَوْلِ	قِفَا نَبِكَ مِنْ ذِكْرَى حَبِيبٍ وَمَنْزَلِ
فُعُولُنْ / مَقَاعِلُنْ / فُعُولُ / مَقَاعِلُنْ	فُعُولُنْ / مَقَاعِلُنْ / فُعُولُنْ / مَقَاعِلُنْ
-. - . / - . - . / - - . - . / - - .	- . - . / - - . / - - . / - - .

*Durunuz, sevgilinin ve onun ed-Dahûl ve Havmel arasında, Sıktu'l-Livâ'da bulunan yurdunun hatırasına ağlayalım*⁵.

Müsemmenle ilgili diğer bir örnek de, en-Nâbiğa ez-Zubyânî (ö.m.604)'nin aşağıdaki beytidir (tavîl):

جَزَاءَ الْكِلَابِ الْعَاوِيَاتِ وَقَدْ فَعَلُ	جَزَى اللَّهُ عِبْسًا فِي الْمَوَاطِنِ كُلِّهَا
فُعُولُنْ / مَقَاعِلُنْ / فُعُولُنْ / مَقَاعِلُنْ	فُعُولُنْ / مَقَاعِلُنْ / فُعُولُنْ / مَقَاعِلُنْ
-. - . / - . - . / - - . - . / - - .	- . - . / - - . / - - . / - - .

*Allah, bütün yerlerde 'Abs (kabîlesini), uluyan köpeklere verdiği ceza gibi, ki bunu böyle yaptı, cezalandırsın*⁶.

Tarafe b. el-'Abd (ö.m.564)'ın kasidelerinde de, müsemmen şekli çokça görülmektedir (tavîl):

فَلَمْ أُعْطِكُمْ فِي الطَّوْعِ مَالِي وَلَا عَرْضِي	أَبَا مُنْذِرٍ كَانَتْ عُرُورًا صَحِيفَتِي
--	--

⁵ Hasan es-Sendûbî, *Şerhu Dîvânî İmri'l-Kays*, Mısır, tsz., s.143; et-Tibrîzî, Ebû Zekeriyâ, *Şerhu'l-Kasâ'idil-'aşr*, nşr. 'Abdüsselâm el-Hûfî, Beyrut 1985, s.11; ez-Zevzenî, *Şerhu'l-Mu'allakâtî's-seb'*, Kahire 1311, s.7; *Yedi Askı Arap Edebiyatının Harikaları*, çev. Nurettin Ceviz, Kenan Demirayak, Nevzat H. Yanık, Ankara 2004, s.31.

⁶ en-Nâbiğa ez-Zubyânî, *Dîvân*, nşr. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhîm, Kahire, tsz., s.191; *el-Kustâs*, 72.

فُعُولُنْ / مَقَاعِلُنْ / فُعُولُنْ / مَقَاعِلُنْ / فُعُولُنْ / مَقَاعِلُنْ
 - . - . / - . - . / - . - . / - . - . / - . - . / - . - .

*Ey Ebû Münzir! Benim sahifem (hayatım) gururdur (gururla doludur).
 Dolayısıyla ben isteyerek malımı ve namusumu size vermedim (vermem)⁷.*

3.Müseddes (المُسَدَّس)

Müseddes, Arap şiirinde altı tef'ileden oluşan bir nazım şeklidir. Bu nazım şeklinde tef'ileler, eşit olarak iki mısra arasında bölüştürülmüştür. Müseddesin en yaygın olarak kullanıldığı bahir, vâfirdir. Bu nazım şekli, İmru'u'l-Kays'ın şiirlerinde çokça görülmektedir (vâfir):

لَنَا غَنَمٌ تُسَوِّفُهَا غَزَارٌ   كَأَنَّ قَرُونَ جَلَّتْهَا عَصِيٌّ
 مَقَاعِلُنْ / مُقَاعِلُنْ / فُعُولُنْ   مُقَاعِلُنْ / مُقَاعِلُنْ / فُعُولُنْ
 -      -   -   -   -   -   -   -   -   -   -   -   -   -

Bizim pazara sevk ettiğimiz koyunlarımız çoktur; (sanki) onların büyüklerinin (görkemlilerinin) boynuzları bastonlar gibidir⁸.

Recez bahrinde müseddes, recezin asıl ve en çok kullanıldığı nazım şeklidir. Recezi, kasîd tarzında ilk defa kullanan meşhur şair Ebu'n-Necm el-'ûlîf (ö.130/747)'nin urcûzelerinde müseddes nazım şekli görülmektedir (recez):

وَطَالَمَا وَطَالَمَا وَطَالَمَا   سَقَى بِكَفِّ خَالِدٍ وَأَطَعَمَا
 مَقَاعِلُنْ / مَقَاعِلُنْ / مَقَاعِلُنْ   مَقَاعِلُنْ / مَقَاعِلُنْ / مَقَاعِلُنْ
 -      -   -   -   -   -   -   -   -   -   -   -   -   -

O, nice zamanlar, Hâlid'in eliyle yedirip, içirdi⁹.

⁷ el-Kustâs, s.70.

⁸ K. 'Arûdi'l-varaka, s.18; İbn 'Abd Rabbihî, el-'İkdu'l-ferîd, nşr. Ahmed Emîn ve dğr., Kahire 1385/1965, V, 480; İbn 'Abbâd, el-İknâ' fi'l-'arûd ve tahrîci'l-kavâfi, nşr. Muhammed Hasan, Bağdat, tsz., s.23; el-Hatîb et-Tibrîzî, K.el-Kâfi fi'l-'arûd ve'l-kavâfi, nşr. el-Hassânî, Kahire 1966, s.51; el-Kustâs, s.84; İbnu's-Serrâc, el-Mi'yâr fi evzânî'ş-şî'r ve'l-kâfi fi 'ilmi'l-'arûz, nşr. Muhammed Rıdvân ed-Dâye, Beyrut 1979, s.57; es-Sekkâkî, Miftâhu'l-'ulûm, nşr. Na'im Zarzûr Beyrut 1983, s.536. İlk şatır farklı olarak bk. İmru'u'l-Kays, Dîvân, Beyrut 1972, s.179. Bazı rivâyet farklılığı ile birlikte bk. Şerhu Dîvâni İmri'i'l-Kays, s.218.

⁹ K. 'Arûdi'l-varaka, s.29; el-'İkdu'l-ferîd, V, 485; el-İknâ', s.43; K. el-Kâfi, s.80; el-Kustâs, s.99; el-Mi'yâr, s.76; Miftâhu'l-'ulûm, s.545; İbn Manzûr, Lisânu'l-'Arab, Beyrut, tsz., XII, 386 (عجم) . İkinci

Arap şiirinde müseddes nazım şeklinin birinci mısrası dört, ikinci mısrası iki tefileden oluşan yapısına rastlanılmaktadır. Basit bahrinde, bu nazım türünü açıkça görmek mümkündür. Bu nazım şeklinin birinci şatırında dört, ikinci şatırında iki tefile bulunmaktadır. İkinci şatırın sonunda iki tefile birlikte düştüğü için, asıl şekli göz önünde tutularak arûz ve darbını (فعلن) vezni oluşturmuştur. Aşağıdaki beyit bu örnekler arasında yer alır (basî):

يا أمَّ عمرو عليك النفسُ قد لبستُ   ثوباً من الجَزَعِ
مُسْتَفْعِلُنْ / فاعِلُنْ / مُسْتَفْعِلُنْ / فَعِلُنْ   مُسْتَفْعِلُنْ / فَعِلُنْ / مُسْتَفْعِلُنْ / فَعِلُنْ
— .. / — . .   —   — . . / — . . — / — . . / — . . —

Ey 'Amr'ın annesi! Kendine bak! O (kadın), gamdan bir elbise giydi¹⁰.

4. Murabba' (المربَّع)

Adından da anlaşılacağı üzere "Murabba" (dörtlü), Arap arûzunda iki anlamda kullanılmaktadır: Birincisi, iki-iki olmak üzere dört tefileden meydana gelen şiir beytidir. Klasik eserlerde daha ziyade bu anlamda kullanılmaktadır. el-Cevherî gibi bazı bilginler, dört tefileli beyte, murabba' ismini vermişler ve onu müseddes (altı tefileli)'in meczû' şekli diye tanımlamışlardır¹¹.

Tarafte b. el-'Abd'in şiirlerinde bu nazım şekli görülmektedir (hezec):

عَفَا مِنْ آلِ لَيْلَى السَّهْبِ   بَبُ فَاالأَمْلَاحُ فَاالغَمْرُ
مَقَاعِيلُنْ / مَقَاعِيلُنْ   مَقَاعِيلُنْ / مَقَاعِيلُنْ
- . - . — . / - . - . — .   - . - . — . / - . - . — .

es-Sehb, el-Emlâh ve el-Gamr (yerleri ve suları), Leylâ'nın ailesinden kaybolup gitti¹².

beyitteki rivâyet farklılığı için bk. Jaakko Hameen - Anttila, "Five Rağaz Collections", *Materials for the Study of Rağaz Poetry II*, Helsinki: Finnish Oriental Society 1995, s.92.

¹⁰ Celâl el-Haneffî, *el-'Arûd tehzîbuhû ve i'âdetu tedvînihî*, Bağdat 1398/1978; s.182

¹¹ Bk.K. 'Arûdi'l-varaka, s.28.

¹² K. 'Arûdi'l-varaka, s.25; *el-İknâ'*, s.38, *K.el-Kâfi*, s.73; *el-Kustâs*, s.95; *el-Mi'yâr*, s.70; *Miftâhu'l-'ulûm*, s.542; Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-buldân*, Beyrut 1376/1957, I, 255; İbn Manzûr, II, 606 (ملح).

'Abdullâh b. ez-Ziba'râ' (ö.?)'nin şiirlerinde de bu nazım şekline rastlanılmaktadır (hezec):

فَهْذَانِ يَنُودَانِ   وَذَا مِمَّنْ كُنْتُ بِرِمِّي
مَقَاعِي / مَقَاعِي   مَقَاعِي / مَقَاعِي
-      -   -   -   -   -   -   -

*Bu ikisi (kendisini) koruyor, o da yakından (ok) atıyor*¹³.

Vâfir bahrinde murabba' nazım şekli görülmektedir. Bazıları, ona meczû' vâfir de demişlerdir. Bu bahrin birinci ve ikinci şatırlarında birer tef'ile düşmüş ve tef'ile sayısı dörde inmiştir. Aşağıdaki beyit, bu örneklerden birisidir (vâfir):

لَقَدْ عَلِمْتِ رَبِيعَةَ أَنِّي   نَحْبًا كَ وَأَهْنُ خَلْقِي
مُقَاعِلُنْ / مُقَاعِلُنْ   مُقَاعِلُنْ / مُقَاعِلُنْ
-      -   -   -   -   -   -   -

*Rebî'a (kabîlesi), senin ipinin gevşek ve eski olduğunu anladi*¹⁴.

Çağdaş bazı araştırmacılar, murabba' kavramını klasik yaklaşımdan farklı bir anlamda kullanmışlar ve onu dört beyitte bir kâfiyenin değiştiği şiire ad olarak vermişlerdir¹⁵. Bu tarzda beyitler ya iki mısra halinde yanyana, ya da alt alta yazılır; her beyit müstakil bir beyit olarak kabul edilir; arûz ve darbı her beytin son tef'ilesi oluşturur. Arap şiir bahirleri içerisinde genelde recez vezninde söylenen şiirlerde bu tarza rastlanılmaktadır. Kâfiyenin her dört beyitte aynı olma zorunluluğu olmasına rağmen, arûz ve darb açısından böyle bir zorunluluk söz konusu değildir. Bahirlerin arûz ve darb kalıpları içerisinde herhangi bir şekilde gelmesi yeterlidir. Aşağıdaki şiirde arûz ve darb 1.,2.,4.,5.,7. ve 8. beyitlerde mahbûn-maktû' olarak (فَعُولُنْ); 3. ve 6. beyitlerde maktû' olarak (مَقْعُولُنْ) vezninde gelmiştir. Bu tarzın en güzel örnekleri, Endülüs'te muvaşşah ismiyle söylenmiş ve Endülüs sanatı şeklinde meşhur olmuştur¹⁶.

¹³ K. 'Arûdi'l-varaka, s.25; el-'İkdu'l-ferîd, V, 484, el-'İknâ', s.39, K.el-Kâfi, s.75; el-Kustâs, s.96; el-Mi'yâr, s.71; Miftâhu'l-'ulûm, s.542; İbn Manzûr, I, 702 (كُتِبَ).

¹⁴ K. 'Arûdi'l-varaka, s.17; el-'İkdu'l-ferîd, V, 481; el-'İknâ', s.24; K.el-Kâfi, s.52; el-Kustâs, s.86; el-Mi'yâr, s.57; Miftâhu'l-'ulûm, s.537.

¹⁵ Bk. Bk. Recâ' el-Cevherî, Fennu'r-recez fi'l-'asri'l-'Abbâsî, İskenderiyye, tsz., s.428.

¹⁶ Bk. Recâ' el-Cevherî, s.428-429.

el-Hasan b. Vekî' et-Tinîsî (ö.393/1003)'ye ait, bu nazım şeklinde doksan beyitlik bir urcûze vardır. Şair burada, bir gılmân (erkek çocuğu) ile ilgili aşkını dile getirmektedir¹⁷. Bu urcûzenin ilk beyitleri şu şekildedir (recez):

رِسَالَةٌ مِنْ كَلْفٍ عَمِيدٍ
حَيَاثُهُ فِي قَبْضَةِ الصُّدُودِ
بَلَّغَهُ الشَّقُّوقُ مَدَى الْمَجْهُودِ
مَا فَوْقَ مَا يَلْقَاهُ مِنْ مَزِيدِ

***

جَارَ عَلَيْهِ حَاكِمُ الْغَرَامِ
فَدَقَّ أَنْ يُذْرِكَ بِالْأَوْهَامِ
فَلَوْ أَتَاهُ طَارِقُ الْحِمَامِ
لَمْ يَرَهُ مِنْ شِدَّةِ السَّقَامِ

<<<

مَقَاعِلُنْ / مُقْتَعِلُنْ / فُعُولُنْ
مَقَاعِلُنْ / مُسْتَقْعِلُنْ / فُعُولُنْ
مُقْتَعِلُنْ / مُقْتَعِلُنْ / مَقْعُولُنْ
مُسْتَقْعِلُنْ / مُسْتَقْعِلُنْ / فُعُولُنْ

***

مُقْتَعِلُنْ / مَقَاعِلُنْ / فُعُولُنْ
مَقَاعِلُنْ / مُقْتَعِلُنْ / مَقْعُولُنْ
مَقَاعِلُنْ / مَقَاعِلُنْ / فُعُولُنْ
مُقْتَعِلُنْ / مُسْتَقْعِلُنْ / فُعُولُنْ

¹⁷ Aşk şiirleri (gazel), Câhiliyye devrinden itibaren Arap şiirlerinde kasîde içerisinde işlenen bir konudur. Sadru'l-İslâm şiirlerinde az rastlanılmakla beraber, Emevî devrinde hazarî ve bedevî gazel olmak üzere müstakil şiir konusu haline gelmiştir. Abbâsiler devrinde ise, bu konu, müstehcen konularla birlikte, daha da geniş bir şekilde ele alınmış, kadınlar için gazel söylenmekle yetinilmemiş, erkeklere ve erkek çocuklarına aşk konulu şiirler söylenmiştir. Bu tür şiirlere, el-Gazel bi'l-gılmân veya el-Gazel bi'l-müzekker denilmiştir (bk. Savran, Ahmet, *Abbâsi Edebiyatında Sûlîler ve Ebû Bekr es-Sûlî*, Erzurum 1995, 23-24; Demirayak, Kenan, *Abbâsi Edebiyatı Tarihi*, Erzurum 1998, s.93).

Hayatı, yüz vermeyen bir sevgilinin pençesinde olan çaresiz âşıktan bir mektup. Aşk onu, gücünün üstüne, çekemeyeceği bir noktaya ulaştırdı. Aşk gücü, ona zâlim davrandı ve vehimlerle idrakini azalttı. Artık ecel bile kendisine gelse, aşk hastalığının şiddetinden onu göremezdi¹⁸.

5.Meştûr (المشطور)

Meştûr, mısralarından birisi hazfedilmiş olan beyte denilir¹⁹. Meştûr, genelde müseddes nazım şekillerinde görülür. Meştûr üç tef'ileden meydana geldiği için, ona *müselles (üçlü)* de denilmektedir²⁰. Meştûr Emevîlerden itibaren kullanılan bir nazım şeklidir. Daha ziyade bu yapıya recez ve serî' bahirlerinde rastlanılmaktadır. Bu nazım şeklinin en önemli karakteristiği, her şatırın müstakil bir beyit olarak kabul edilmesidir²¹, alt alta yazılması ve her şatırın sonundaki tef'ilelerin kâfiye açısından şiirin sonuna kadar ayniliğini korumuş olmasıdır²². Arûz ve darb, mısranın son tef'ilesinde birleşmiştir. Bir başka ifadeyle meştûr bir şiirin hem arûzu hem de darbı, beytin son tef'ilesidir²³. Meştûrun arûz ve darb şekilleri tektir ve diğer beyitle aynı vezinde gelme zorunluluğu yoktur. Diğer taraftan bu tarza musarra' diyenler de olmuştur. Bilindiği gibi, musarra'da, bütün beyitleri tek bir kâfiye takip etmektedir²⁴. eş-Şemmâh (ö.22/643), Ebu'n-Necm el-İclî, el-'Accâc (ö.97/715), Cerîr (ö.110/728), Zurrumme (ö.117/735) vb. şairlerin urcûzeleri, bunlar arasında yer alır. Ebû Nuhayle (ö.145/762) el-'Umânî (ö. 228/843), Ru'be (ö.145/762) ve Beşşâr (ö.167/784) gibi Muhadramûn şairleri de meştûr nazım şeklini çokça kullanmışlardır. Ancak bu nazım şeklinin meczû' şeklinde de kullanıldığı görülmektedir. Bu nazım şeklinde her beyitte iki tef'ile bulunmakta ve ona '*menhûk*' da denilmektedir.

el-'Accâc'ın şiirlerinde meştûr nazım şekli çokça kullanılmıştır. Aşağıdaki beyit, bunlardan birisidir (recez):

¹⁸ Bk. es-Se'âlibî, *Yetîmetu'd-dehr fî mehâsini ehli'l-'asr*, nşr. Muhammed Muhyiddîn 'Abdulhamîd, Mısır 1367, I, 372 vd.; Recâ' el-Cevherî, s.428; Yılmaz, İbrahim, *Arap Şiir Sanatında Recez ve Urcûze*, Erzurum 2002, s.19-20.

¹⁹ Bk. K. 'Arûdi'l-I-varaka, s.28; el-'Umde, I, 181; Ahmed el-Hâşimî, *Mizânû'z-zeheb fî sinâ'ati şîri'l-'Arab*, Kahire 1378/1958, s.22.

²⁰ Bk. K. 'Arûdi'l-I-varaka, s.28.

²¹ Ancak, meştûr recezi müstakil beyit olarak kabul etmeyen, onu yarım bir mısra, yani beytin şatır olarak düşünen ilim adamları da vardır. Gereğe olarak da: "meştûr, tasrî' imkânsız olduğu için, tam bir beyit değildir, ancak tam bir mısradır" görüşü ileri sürülmektedir (bk. K.el-Kâfî, s.46-47).

²² Celâl el-Hanefî, s.558.

²³ Muhammed Keşşâş, *er-Recz fî'l-'asri'l-'Umevî*, Beyrut 1995, s.119; Recâ' el-Cevherî, s.419.

²⁴ Bk. Recâ' el-Cevherî, s.419.

مَا هَاجَ أَحْزَانًا وَشَجَبًا
 مُسْتَفْعِلُنْ / مُسْتَفْعِلُنْ / مُسْتَفْعِلُنْ
 - . - / - . - - / - . - -

Üzüntüye sebep olan şey (insanı) kederlendirdi²⁵.

Meşhur recez şâiri Ru'be'nin aşağıdaki beyiti de, meştûr tarzındadır (recez):

يَا رَبِّ إِنِّي أَخْطَأْتُ أَوْ نَسِيتُ
 فَأَنْتَ لَا تَنْسَى وَلَا تَمُوتُ
 مُسْتَفْعِلُنْ / مُسْتَفْعِلُنْ / فَعُولُنْ
 - . - / - . - - / - . - -
 مَقَاعِلُنْ / مُسْتَفْعِلُنْ / فَعُولُنْ
 - . - / - . - - / - . - . -

*Ey Rabbim! Ben hata etsem, untsam da, Sen ne unutursun, ne de ölürsün*²⁶.

Serî' bahrinin az da olsa meştûr şekli görülmektedir. ez-Zemahşerî dışında hiçbir arûz bilgini, serî' bahrinin meştûr nazım şeklinde geldiğini öne sürmemiştir²⁷. el-'Accâc'ın aşağıdaki beytinde bu nazım şeklinin kullanıldığı görülmektedir (serî'):

يَنْضَحْنَ فِي حَافَاتِهِ بِالْأَبْوَالِ
 مُسْتَفْعِلُنْ / مُسْتَفْعِلُنْ / مَفْعُولَاتُ
 : - - / - . - - / - . - -

*Onlar, onun kenarlarında bevillerini akıtıyorlar*²⁸.

Diğer bir örnek te, Ru'be b. el-'Accâc'ın aşağıdaki beytidir (serî'):

²⁵ el-'Accâc, *Dîvân*, nşr. 'İzzet Hasan, Beyrut, tsz., s.348; K. 'Arûdi'l-l-varaka, s.28; *el-'İkdu'l-ferîd*, V, 486; *el-İknâ*, s.42; K. *el-Kâfi*, s.79; *el-Kustâs*, s.100; *Miftâhu'l-ülûm*, s.544; İbn Manzûr, V, 352 (رجز); Muhammed Keşşâş, s.119.

²⁶ Ru'be b. el-'Accâc, *Dîvân*, s.464; K. 'Arûdi'l-l-varaka, s.30; *el-'İkdu'l-ferîd*, V, 489; *el-İknâ*, s.55; K. *el-Kâfi*, s.102; *el-Kustâs*, s.111; İbn Manzûr, I, 65 (خطا); Recâ' el-Cevherî, s.420.

²⁷ Bk. *el-Kustâs*, 110.

²⁸ el-'Accâc, *Dîvân*, II, 322; *el-Kustâs*, s.110.

قَد عَرَضَتْ سَعْدَى بِقَوْلِ إِقْنَادٍ
 مُسْتَفْعِلِينَ / مُسْتَفْعِلِينَ / فَعُولَانَ
 = - . / - . - - / - . - -

*Su'dâ, yalan (asılsız) sözü (bana) ima etti*²⁹.

6.Menhûk (المنهوك)

"Bitmiş, tükenmiş" gibi anlamlara gelen menhûk kelimesi, Arap arûzunda, tefilelerinin üçte ikisi atılan beyite özel bir ad olarak verilmiştir. Yani bu nazım şeklinde, altı tefileden oluşan bir beytin dört tefilesi atılmış geriye iki tefile kalmıştır. Bunun sonucu olarak da, şiir iki tefileli bir beyte dönüşmüştür. Bu tarza, Emevî ve Abbâsî devirlerinde rastlanılmaktadır. Bu nazım şeklinde beyitler arası kâfiye birliği zorunludur³⁰. Menhûk'e, iki tefileden meydana gelen beyit anlamında müsennâ da denilmektedir³¹. Bu nazım şeklinde, arûz ve darbın hangi tefilede yer aldığı tam olarak bilinmemektedir. Bazıları, meşâtürda olduğu gibi, arûz ve darbın beytin son tefilesinde biraraya geldiğini ileri sürmüştür³²; bazıları da birinci şatırdaki ikinci tefilenin arûzu ve ikinci şatırdaki ikinci tefilenin de darbı oluşturduğunu söylemişlerdir. Bu ikinci görüşü ileri sürenlere göre, birinci mısra müstakil bir beyit değil, beytin sadrı, arûzu da içinde barındıran birinci şatır; ikinci mısra da beytin acizü ve darbı da içinde barındıran ikinci şatırdır³³. Böyle düşünüldüğü takdirde menhûkun kâfiye birliği dışında meczû'dan bir farkı kalmamaktadır. Menhûka, meşâtürun meczû' şekli diyenler de vardır³⁴. Meşâtürda olduğu gibi kâfiye zorunluluğundan dolayı bu tarzdaki beyitler ya da şatırlar, genelde alt alta yazılmıştır. Şairler, iki tefileden meydana gelmesi ve kâfiye birliği gibi zorluklardan dolayı bu nazım şeklini pek kullanmamışlardır³⁵.

Dureyd b. es-Sımme (ö.8/630)'nin aşağıdaki recez şiiri, arûza dair bazı klasik eserlerde menhûk olarak kabul edilmektedir (recez):

²⁹ Ru'be b. el-'Accâc, *Dîvân*, s.38; *el-Kustâs*, s.110; İbn Manzûr, III, 338 (فند).

³⁰ Bk. *K.'Arûdi'l-I-varaka*, s.28; *el-'Umde*, I, 181; *el-Kustâs*, s.67; *Recâ' el-Cevherî*, s.433; Muhammed Keşşâş, s.120; *Mîzânu'z-zeheb*, s.22.

³¹ Bk. *K.'Arûdi'l-I-varaka*, s.28

³² Geniş bilgi için bk. *Recâ' el-Cevherî*, s.433.

³³ Geniş bilgi için bk. Muhammed Keşşâş, s.120.

³⁴ *Recâ' el-Cevherî*, s.433.

³⁵ *Recâ' el-Cevherî*, s.433.

يَا لَيْتَنِي فِيهَا جَدْعٌ
 مُسْتَقْعِنٌ / مُسْتَقْعِنٌ
 - . - - / - . - -

Keşke (Hz.Peygamberin nübüvvetinde) ben genç olsaydım da, onun yolunda yürüyüp koşsaydım³⁶.

Menhûke diğer bir örnek de, Sa'd b. Mu'âz (ö.5/627)'in annesine ait olan aşağıdaki recez veznindeki şiiirdir:

وَيْلٌ أَمْ سَعْدٍ سَعْدًا
 مُسْتَقْعِنٌ / مَقْعُونٌ
 - . - - / - . - -

Ümmu Sa'd'ın (Sa'd'ın annesinin) âhı, (oğlu) Sa'd'adır³⁷.

7. Mukatta' (المُقَطَّع)

Arap şiirinde menhûkun mukatta', yani birer tef'ileli iki mısradan oluşmuş şekli de görülmektedir³⁸. Buna mukatta' ismini, ilk defa el-Cevherî'nin verdiği bilinmektedir³⁹. Bazılarına göre mukatta' nazım şeklinde, her tef'ile müstakil bir beyti oluşturmakta, bazılarına göre ise, bir beyit iki şatırdan meydana gelmektedir. Menhûk'de olduğu gibi arûz ve darb ahengi açısından hangi esasa göre hareket edileceği belli olmamasına rağmen, uygulamalar her tef'ilenin müstakil bir beyit olduğu şeklinde olmasından dolayı arûz ve darb da aynı tef'ilede toplanmış gibi kabul edilmiştir. Bu nazım şeklinde şiir içerisindeki bütün tef'ilelerde kâfiye birliği zorunludur. Buna, menhûk'ün, musarra' şekli diyenler de vardır⁴⁰. Ayrıca Celâl el-Hanefî gibi bu tür şiirleri meczû' kabul eden, tef'ileleri ikişer ikişer yazarak bir beyit olduğunu düşünen, arûz ve darb ahengini de buna bağlı olarak kurallaştıran bazı arûz bilginleri vardır⁴¹. Bu tarz, daha ziyade recez vezinlerinde görülmektedir. Bu

³⁶ K. 'Arûdi'l-l-varaka, s.28; el-'Ikdu'l-ferid, V, 460,486; el-'İknâ', s.42; K. el-Kâfî, s.79; el-Kustâs, s.101; Miftâhu'l-'ulûm, s.544; İbn Manzûr, VIII, 45 (جدع); Recâ' el-Cevherî, s.24; Muhammed Keşşâş, s.120.

³⁷ K.. 'Arûdi'l-l-varaka, s.30; el-'Ikdu'l-ferid, V, 469,490; el-'İknâ', s.57; el-'Umde, I, 184; K. el-Kâfî, s.104; el-Kustâs, s.114; Miftâhu'l-'ulûm, s.544, 556; İbn Manzûr, X, 500 (نحك); Muhammed Keşşâş, s.120.

³⁸ el-'Umde, II, 303.

³⁹ K.'Arûdi'l-l-varaka, s.29; el-'Umde, I, 185.

⁴⁰ Recâ' el-Cevherî, s.435.

⁴¹ Bk. Celâl el-Hanefî, s.515.

nazım şeklinin ilk kullananın Selm el-Hâsir (ö.186/802) olduğu ifade edilmektedir. O, Mûsâ el-Hâdî'yi methettiği kasîdesinde bu nazım şeklini kullanmıştır (recez)⁴²:

مُوسَى الْمَطَّرُ
غِيثٌ بَكَرُ
ثُمَّ أَنَّهُمْ
أَلْوَى الْمِرْرُ
_____ . . _____
مُسْتَقِينُ

*Musa, yağmur gibi olur; sabah erkenden yağar. Sonra boşalıp bereketi artırır*⁴³.

Ebu'n-Necm el-'İclî'nin aşağıdaki maktû'şii de, bu örnekler içerisinde yer alır (recez):

طَيْفٌ أَلْمُ
بِذِي سَأْمُ
بَعْدَ الْعَتْمُ
يَطْوِي الْأَكْمُ
مُسْتَقِينُ
_____ . . _____
مَقَاعِينُ
_____ . . _____
مُسْتَقِينُ
_____ . . _____
مُسْتَقِينُ
_____ . . _____

⁴² Bk. Recâ' el-Cevherî, s.435.

⁴³ el-'Umde, I, 184; Celâl el-Hanefî, s.515; Recâ' el-Cevherî, s.436; Muhammed Keşşâş, s.121; Yılmaz, s.23.

Karanlık (bastık) tan sonra, Zû Selem'de yaklaşan (bir) hayal, tepeleri gizler⁴⁴.

8.Müselles (المثلث)

Adından da anlaşılacağı üzere müselles, üçlü demektir ve bu kavram, üç tefileden meydana gelen şiir için kullanılmaktadır⁴⁵. Müselles ismini ilk defa, Recâ' el-Cevherî dile getirmiş ve onu üç beyitte bir kâfiyenin değiştiği şiire özel bir ad olarak kullanmıştır. Meştûrda olduğu gibi bu nazım şeklinde arûz ve darb, her beytin son tefilesinde birleşmiştir⁴⁶. Bu nazım şekli, ilk olarak Emevî döneminde kullanılmıştır. Bu dönemden itibaren, şairlerin şiirlerinde bu nazım şekli görülmüştür.

Astronomi ilmine dair Muhammed b. İbrâhîm el-Fezârî (ö.180/796)'nin kaleme aldığı urcûze bu nazım şeklinde söylenmiştir. Aşağıda verilen örnekte görüleceği üzere, arûz ve darbin her üç beyitte aynı gelme zorunluluğu yoktur. Aşağıdaki şiirin ilk üç beytinde sâlim olarak gelen arûz, diğer üç beytinin birincisinde, yani şiirin dördüncü beytinde mahbûn-maktû olarak (فَعُولُنْ), beşinci ve altıncı beyitlerinde maktû' olarak (مَفْعُولُنْ) vezinde gelmiştir. Bu urcûzenin ilk beyitleri şu şekildedir:

الْحَمْدُ لِلَّهِ الْعَلِيِّ الْأَعْظَمِ

ذِي الْفَضْلِ وَالْمَجْدِ الْكَبِيرِ الْأَكْرَمِ

الْوَاحِدِ الْفَرْدِ الْجَوَادِ الْمُنْعَمِ

***

الْخَالِقِ السَّيِّعِ الْعَلِيِّ طِبَاقَا

وَالشَّمْسِ يَجْلُو ضَوْءُهَا الْإِعْسَاقَا

وَالْبَدْرِ يَمَلَأُ نُورُهُ الْإِفَاقَا

<<<

مُسْتَفْعِلُنْ / مُسْتَفْعِلُنْ / مُسْتَفْعِلُنْ

مُسْتَفْعِلُنْ / مُسْتَفْعِلُنْ / مُسْتَفْعِلُنْ

⁴⁴ K. 'Arûdi'l-I-varaka, s.28; el-'Umde, I, 184; el-Mi'yâr, s.75; Recâ' el-Cevherî, s.436; Celâl el-Hanefî, s.515.

⁴⁵ K. 'Arûdi'l-I-varaka, s.28.

⁴⁶ Bk. Recâ' el-Cevherî, s.427.

مُسْتَفْعِلُنْ / مُسْتَفْعِلُنْ / مُسْتَفْعِلُنْ

-- . - / -- . - / -- . - -

***

مُسْتَفْعِلُنْ / مُسْتَفْعِلُنْ / فَعُولُنْ

مُسْتَفْعِلُنْ / مُسْتَفْعِلُنْ / مَفْعُولُنْ

مُسْتَفْعِلُنْ / مُسْتَفْعِلُنْ / مَفْعُولُنْ

- . - / -- . - / -- . - -

*Yüce ve büyük, fazilet ve şeref sahibi, bir ve cömert olan, yedi kat göğü kat kat yapan, ışığı karanlığı aydınlatan güneşi ve nuru ufukları dolduran ayı yaratan Allah'a şükürler olsun*⁴⁷.

9. Müzdevic (المزدوج)

Müzdevic kelimesi, zevc kökünden türemekte ve “çift olmak, oluşturmak, yanyana ve iki kere görünmek” gibi anlamlara gelmektedir. Müzdevic⁴⁸, sözlük anlamına bağlı olarak, recez bahrinde recez ve urcûzelerde, kavramsal bir anlam kazanmış ve şu şekilde tanımlanmıştır: “Müzdevic’de, her beyit bir şatırdan meydana gelmektedir. Vezin -birinci ve ikinci şatırlarda yer alan sadece arûz ve darb tef’ileleri- ve kâfiye açısından yan yana ya da alt alta yazılan iki beyit arasında aynılik söz konusudur”. Yine bu nazım şeklinde her beytin iki şatır birbirleriyle aynı kâfiyeli olarak gelmektedir. Bu beytin kendisinden önce ya da sonra gelen beyitlerle kâfiye, arûz ve darb gibi birlikteliği yoktur⁴⁹.

Hicrî ikinci asır şairleri, birtakım ilim konularını şiir şeklinde yazarken, kâfiye birliğinin iki beyitte bir görüldüğü bu nazım şeklini çokça kullanmışlardır. Bu tarz şiirlerde beyitler arasında vezin birliği zorunlu değildir; bir beyitte fe’ülün vezninde gelen arûz ve darb, diğer beyitte mef’ülün vezninde gelebilir. Bu nazım şeklinin, Emevî devrinin sonlarına doğru ortaya çıktığı ileri sürülmektedir⁵⁰.

⁴⁷ Yâkût el-Hamevî, *Mu’cemu’l-udebâ’*, Beyrut 1413/1993, V, 80; Recâ’ el-Cevherî, s.427; Muhammed Keşşâş, s.112.

⁴⁸ Bu nazım şekli, Abbâsiler devrinin sonlarına doğru ortaya çıkmaya başlamıştır (Savran, s.29; Demirayak, s.126).

⁴⁹ Muhammed Suleymân ‘Abdullâh el-Eşkar, *Mu’cemu’l-‘ulûmi’l-lugati’l-‘Arabiyye*, Beyrut 1415/1995, s.226.

⁵⁰ Recâ’ el-Cevherî, s.426.

Bu nazım şekline örnek olarak, Hammâd el-'Acred (ö.161/778)'in bir müzdevicesinden bahsedilir⁵¹. Ayrıca recezin bu çeşidi çok eski tarihlerde de görülmektedir. Milâdî 250 senelerinde cereyan ettiği sanılan ve iki kardeş kabîle (Tasm ve Cedîs) arasında geçen bir hadisenin manzum rivayetleri bu nazım şeklinde kullanılmıştır⁵². Şair Beşşâr da, aynı nazım şeklini kullanmıştır. el-Câhız (ö.255/868), Beşşâr'ı "müzdevic sahibi" diye nitelendirmiştir⁵³. Ebân b. 'Abdulhamîd el-Lâhikî (ö.200/815), müzdevic nazım şeklini kullanarak Kelîle ve Dimne ve K.es-Salât ve's-savm gibi recez vezninde didaktik eserler yazmıştır⁵⁴. Arûz bilginleri didaktik olarak yazılan bu şiirlere, kasîde ismini vermekten kaçınmışlar ve onu urcûze diye isimlendirmişlerdir. Ancak bunlara, el-Kasâ'idu'r-Receziyye (Recez Kasîdeleri) ismini verenler de olmuştur⁵⁵.

Müzdevic nazım şekli, Ebû Nuvâs (ö.198/813), Ebu'l-'Atâhiye (ö.211/826)⁵⁶ ve İbnu'l-Cehm (ö.249/863) gibi şairler tarafında da geliştirilmiştir. İbnu'l-Mu'tez (öl.296/908), bu nazım şeklini kullanan şairler arasında yer alır⁵⁷. İbn 'Abd Rabbihî (ö.328/940)'nin, Endülüs Emevîlerinden III. 'Abdurrahmân b. Muhammed'in 301-322/913-933 yılları arasındaki gaza ve fetihlerine dair 445 beyitlik şiiri⁵⁸, bu nazım şeklinin tarihi konularda kullanıldığını göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

Müzdevic urcûzelerde arûz ve darb aynı gelmektedir. Müzdevic nazım şeklinin en eski örneğini el-Velîd b. Yezîd (hilâfeti: 125-126/743-744)'e nispet edilen 19 beyitlik urcûze oluşturur (recez):

أَحْمَدُهُ فِي يُسْرِنَا وَالْجَهْدِ	الْحَمْدُ لِلَّهِ وَإِلَى الْحَمْدِ
مُقْتَعِلُنْ / مُسْتَقْعِلُنْ / مَفْعُولُنْ	مُسْتَقْعِلُنْ / مُقْتَعِلُنْ / مَفْعُولُنْ
- . - / - . - / - . . -	- . - / - . . - / - . - -
وَهُوَ الَّذِي لَيْسَ لَهُ قَرِينُ	وَهُوَ الَّذِي فِي الْكُرْبِ اسْتَعِينُ
مُسْتَقْعِلُنْ / مُقْتَعِلُنْ / فَعُولُنْ	مُسْتَقْعِلُنْ / مُسْتَقْعِلُنْ / فَعُولُنْ

⁵¹ Ebu'l-Ferec el-İsfahânî, *K.el-Eğânî*, Beyrut 1962, XIII, 74.

⁵² Bk. Çetin, Nihad M., *Eski Arap Şiiri*, İstanbul 1973, s.69.

⁵³ Bk. *el-Beyân ve't-tebyîn*, I, 49.

⁵⁴ Ebân'ın sadece bazılarında küçük parçalar kalmış olan eserleri için bk. Brockelmann, C., *Geschichte der Arabischen Litteratur, Supplementband*, Leiden 1937, I, 238.

⁵⁵ Bk. Celâl el-Hanefî, s.556.

⁵⁶ *el-Eğânî*, II, 143.

⁵⁷ Bk. İbnu'l-Mu'tez, *Dîvân*, Beyrut 1332, IV, 72-79.

⁵⁸ *el-'İkdu'l-ferîd*, IV, 501-527.

- . . / - . . - / - . . - - - . . / - . . - - / - . . - -

*Hamd, Veliyyu'l-hamd olan Allah'a mahsustur; Ferahlık ve sıkıntımızda O'na hamd ederim. O'dur, sıkıntıda yardım istediğim. O'dur, eşi ve benzeri olmayan*⁵⁹.

İbn Mâlik et-Tâî (ö.672/1274)'nin, Arap gramerine dair kaleme almış olduğu bin beyitlik meşhur Elfiyye'si müzdevic tarzında bir urcûzedir. Bu urcûzenin ilk beyitleri şu şekildedir (recez):

مَقَاصِدُ النَّحْوِ بِهَا مَحْوِيَّةٌ	وَأَسْتَعِينُ اللَّهَ فِي الْفِيَّةِ
وَتَبَسُّطُ الْبَدَلِ بُوْعْدِ مُنْجَزِ	تُقْرَبُ الْأَقْصَى بِلْفِظِ مُوجَزِ
فَانِقَاةُ الْفِيَّةِ ابْنِ مُعْطِ	وَتَقْتَضِي رِضًا بَغَيْرِ سُخْطِ
مَقَاعِلُنْ / مُسْتَفْعِلُنْ / مَفْعُولُنْ	مَقَاعِلُنْ / مُسْتَفْعِلُنْ / مَفْعُولُنْ
- . . - / - . . - / - . . -	- . . - / - . . - / - . . -
مَقَاعِلُنْ / مُسْتَفْعِلُنْ / مُسْتَفْعِلُنْ	مَقَاعِلُنْ / مُسْتَفْعِلُنْ / مُسْتَفْعِلُنْ
- . . - / - . . - / - . . -	- . . - / - . . - / - . . -
مُقْتَعِلُنْ / مُسْتَفْعِلُنْ / فَعُولُنْ	مَقَاعِلُنْ / مُسْتَفْعِلُنْ / فَعُولُنْ
- . . / - . . - / - . . -	- . . / - . . - / - . . -

*İçinde Nahiv ilminin konuları bulunan Elfiyye hususunda Allah'dan yardım istiyorum".Bu eser, öz lafızla en ırakta olanları yaklaştırır ve doğru bir vaadle ihsanı genişletir. İbn Mu'tî (ö.628/1231)'nin Elfiyye'sini aşarak gücendirmeden rızayı gerektirir*⁶⁰.

10.Muhammes (المحمس)

Beş tef'ileden oluşan beyte 'beşli' anlamında muhammes adı verilmektedir. Eski şiir divanlarında bu nazım şekli hiç görülmemektedir⁶¹. Bu yüzden bazı arûz bilginleri el-Ferrâ' (ö.207/822) ve el-Muberrred (ö.285/898)'in aksine, Arap şiirinde beş, yedi veya üç tef'ileli şiirin olmadığını söylemişlerdir⁶². Ancak Arap şiirinde beş

⁵⁹ el-Eğânî; VII, 57; Recâ' el-Cevherî, s.426.

⁶⁰ İbn 'Akîl, *Şerhu İbn 'Akîl*, nşr. Muhammed Muhyiddîn 'Abdulhamîd, Tahran 1384/1964, I, 10-11; Celâl el-Hanefî, s.555-556.

⁶¹ Müzdevic nazım şekli gibi, muhammesler de Abbâsiler devrinin sonlarında ortaya çıkmıştır (bk. Savran, s.29).

⁶² Bk. Celâl el-Hanefî, s.274.

tef'ileden oluşan bir nazım şekli vardır. Bu bağlamda, Arap şiirini klasik dönemle sınırlandırmamak gerekir. Muhammesin, serbest şiire yakın bir nazım şeklini oluşturduğu öteden beri bilinmektedir. Nitekim es-Sekkâkî (ö.626/1299), "Nâdiren beş cüzlü (tef'ileli) şiir rivâyet edilmiştir" demektedir⁶³.

Muhammeslerin kâfiye yönünden diğer nazım şekillerinden farkı yoktur. Her şiir bahrinde beş tef'ileli şiire rastlamak mümkündür. Muhammesler iki mısradan meydana gelir. Çoğu kere birinci mısra üç, ikinci mısra ise iki tef'ilelidir. Ancak muhammeslerin birinci mısra iki, ikinci mısra üç; birinci mısra dört, ikinci mısra bir tef'ileli olarak geldiği görülmektedir. Bundan dolayı onlarda arûz ve darb ahengini tam olarak tespit etmek zordur.

Bu nazım şeklinin en güzel örneklerine, haff bahrinde rastlamak mümkündür. Haff bahrindeki muhammesler, birinci şatır üç, ikinci şatır iki tef'ileden meydana gelmekte, arûz ve darb birbirinden farklı iki tef'ileden oluşmaktadır. Haff bahrin müseddesine bağlı olarak altıncı tef'ile düşmüştür. Böylece arûzunu (فَاعِلَاتُنْ), darbını da (مُسْتَفْعِلُنْ) vezinleri oluşturur. Haff bahrindeki muhammes nazımının sâlim şekli aşağıdaki beyitte görülmektedir (haff):

لَمْ نَجِدْهُ ذَا فَائِدَةٍ	كَمْ لِعَمْرِي قَلْنَا لَهُمْ مِنْ مَقَالٍ
فَاعِلَاتُنْ / مُسْتَفْعِلُنْ	فَاعِلَاتُنْ / مُسْتَفْعِلُنْ
— . — / — . —	. — . — / — . —

*Yemin ederim ki, onlara her şey söyledik, ama fayda verdiğini görmedik*⁶⁴.

Hezec bahrinde muhammes şiirler söylenmiştir⁶⁵. Aşağıdaki beyit, bu nazım şekliyle ilgili verilen örneklerden biridir (hezec):

فَإِنْ صَاحِبَتَ لَا تَصْحَبُ	مِنَ الْأَقْوَامِ مَنْ كَانُوا ذَوِي لَوْمٍ
مَقَاعِيلُنْ / مَقَاعِيلُنْ	مَقَاعِيلُنْ / مَقَاعِيلُنْ
. — . — / — . —	. — . — / — . —

*Arkadaşlık kurduğun zaman, alçaklarla arkadaş olma!*⁶⁶

⁶³ Miftâhu'l-'ulûm, s.38; Celâl el-Hanefî, s.274 (dipnot:1).

⁶⁴ Celâl el-Hanefî, s.274.

⁶⁵ Bk. Celâl el-Hanefî, s.113.

⁶⁶ Celâl el-Hanefî, s.114.

Basît bahrinde de muhammes şiirler söylenmiştir. Aşağıdaki beyit, bu örneklerden birisidir (basît):

شَوْقًا إِلَىٰ	بَيِّنَاتٍ وَيَبِينًا فَمَا ابْتَلَيْتَ جَوَانِحَنَا
مُسْتَفْعِلِينَ / مُسْتَفْعِلِينَ / مُسْتَفْعِلِينَ	مُسْتَفْعِلِينَ / مُسْتَفْعِلِينَ / مُسْتَفْعِلِينَ
- . . / - . . / - . .	- . . / - . . / - . . / - . . / - . . / - . .

O, ayrıldı (uzaklara gitti); biz de ayrıldık. (Buna rağmen), ona olan arzumuzdan dolayı bizim gönüllerimiz iyileşmedi⁶⁷.

11.Müsebbba' (المسبب)

Yedi tef'ileden oluşan beyte 'yedili' anlamında müsebbba' adı verilmektedir. Klasik şiir divanlarında bu nazım şekli görülmemektedir. Bu yüzden, muhammeslerde olduğu gibi, bazı arûz bilginleri, Arap şiirinde yedi tef'ileli şiirin olmadığını söylemişlerdir⁶⁸. Ancak yedi tef'ileden oluşan bir nazım şekli vardır, fakat bu nazım şeklindeki şiirler, muhammesler kadar yaygın değildir. Ayrıca müsebbba' şiirinin, serbest şiirin oluşumunda önemli bir yeri vardır. Müsebbba' şiirlerin kâfiye bakımından diğer nazım şekillerinden bir farkı yoktur. Diğer şiirler gibi musebba'lar, iki mısradan meydana gelir. Birinci mısra dört, ikinci mısra üç tef'ilelidir. Arûz ve darb ahengi de, buna bağlı olarak değişme gösterir.

Tavîl bahrinde bazı müsebbba' şiirlere rastlanılmıştır. Aşağıdaki beyit, bu nazım şekline örnek olarak verilmiştir(tavîl):

تَعَالَىٰ أَقَاسِمِكَ الْهُمُومَا	أَيَا جَارَتَا مَا أَنْصَفَ الدَّهْرُ بَيْنَنَا
فُعُولُنْ / مَقَاعِلِينَ / فُعُولُنْ	فُعُولُنْ / مَقَاعِلِينَ / فُعُولُنْ
- . . / - . . / - . .	- . . / - . . / - . . / - . . / - . . / - . .

Ey komşum! Zaman aramızda âdil davranmadı. Gel, seninle sıkıntıları (mı) paylaşalım⁶⁹.

12.Musarra' (المصارع)

⁶⁷ Celâl el-Hanefî, s.182.

⁶⁸ Bk. Celâl el-Hanefî, s.274.

⁶⁹ Celâl el-Hanefî, s.157.

Musarra', vezin yönünden arûzun darbına uygun olarak geldiği beyitlere verilen addır⁷⁰. Her kasîdenin, hatta her darbın musarra' beyti olabilir. Yani her bahrin darb vezninde arûzu gelebilir.

Musarra', Arap şiirinde çokça kullanılmaktadır. İmru'u'l-Kays'ın Lâmiyye kasîdesinin ilk beyti bu nazım şekline örnek olarak gösterilmektedir (tavîl):

قَفَا نُبْكَ مِنْ ذِكْرِي حَبِيبٍ وَعِرْفَانٍ   وَرَسْمِ عَقْتِ آيَاتِهِ مِنْذَ أَرْمَانِ
فُعُولُنْ / مَقَاعِلُنْ / فُعُولُنْ / مَقَاعِلُنْ   فُعُولُنْ / مَقَاعِلُنْ / فُعُولُنْ / مَقَاعِلُنْ
- - -./- -./- - -./- - .   - - -./- -./- - -./- - .

Durunuz, sevgilinin hatırasına ve uzun zamandan beri işaretleri kaybolmuş (o evin) izlerine ağlayalım⁷¹.

Lâmiyye kasîdesinin başlangıcında yer alan bu beyit, aynı zamanda onun musarra' beytidir. Burada dikkat edilecek husus, tavîl bahir arûzunun, musarra' dışında sâlim olarak (مَقَاعِلُنْ) vezninde gelmediğidir. Zira kaynaklar, tavîl bahrindeki müsemmen nazım şeklinin bir arûzunun olduğunu, onun da makbûz olarak (مَقَاعِلُنْ) vezninde geldiğini söylemektedir⁷². Kasîdenin bundan sonraki beyitleri, bunu doğrular mahiyettedir. Kasîdenin ikinci beytinde, arûz ve darb ahengi bunu açık bir şekilde göstermektedir:

أَتَتْ حَجَجَ بَعْدِي عَلَيْهَا فَأَصْبَحَتْ   كَحَطِّ زَبُورٍ فِي مَصَاحِفِ رُهْبَانِ
فُعُولُنْ / مَقَاعِلُنْ / فُعُولُنْ / مَقَاعِلُنْ   فُعُولُنْ / مَقَاعِلُنْ / فُعُولُنْ / مَقَاعِلُنْ
- - -./- -./- - -./- - .   - - -./- -./- - -./- - .

Benden sonra, o evin üzerinden yıllar geçti. O, ruhbanların ellerindeki kitabın satırları gibi duruyordu⁷³.

Musarra'ya diğer bir örnekte aşağıdaki şiirdir (tavîl):

أَجَارَتْنَا إِنْ الْخَطُوبَ تَنْوَبُ   وَإِنِّي مُقِيمٌ مَا أَقَامَ عَسِيبُ
فُعُولُنْ / مَقَاعِلُنْ / فُعُولُنْ / مَقَاعِلُنْ   فُعُولُنْ / مَقَاعِلُنْ / فُعُولُنْ / مَقَاعِلُنْ
- - -./- -./- - -./- - .   - - -./- -./- - -./- - .

⁷⁰ Bk. *Mizânu'z-zeheb*, s.22.

⁷¹ *Şerhu Dîvânî İmri'i'l-Kays*, s.308; *Mizânu'z-zeheb*, s.22.

⁷² Bk. *K. 'Arûdi'l-varaka*, s.5; *el-Kustâs*, s.70.

⁷³ Bk. *Şerhu Dîvânî İmri'i'l-Kays*, s.308.; *Mizânu'z-zeheb*, s.22.

Ey komşumuz! Şüphesiz ki, belâlar geliyor ve ben, 'Asîb dağı durduğu müddetçe, burada kalacağım.

Nitekim bu Şiirin ikinci beytinde arûz ve darb mussara' olarak gelmemiŐtir:

أَجَارْتَنَا إِنَّمَا مَقِيمَانِ هَهُنَا   وَكَلَّ غَرِيبٌ لِلْغَرِيبِ نَسِيبُ
فُعُولُنْ / مَقَاعِلُنْ / فُعُولُنْ / مَقَاعِلُنْ   فُعُولُ / مَقَاعِلُنْ / فُعُولُنْ / فُعُولُنْ
- . - . / - . - . / - . - .   - . - . / - . - . / - . - .

Ey komşumuz! Biz ikimiz burada kalacağız. Her garibin gariblerle akrabalığı vardır⁷⁴.

13.Mukaffâ (المُقَفَّى)

Arûz ve darbda yer alan tef'ilelerin, vezin ve kâfiye bakımından aynı olduğu Şiire, kâfiyeli anlamında mukaffâ denilmektedir⁷⁵. Kasîde ve urcûzelerin ilk beyitlerinde zorunlu olarak arûz ve darb mukaffâ nazım Şeklinde gelir.

İmru'u'l-Kays'ın Mu'allakasının ilk beyti bu nazım Şeklinde gelmiştir (tavîl)⁷⁶:

فَقَا نَبِكِ مِنْ ذَكَرَى حَبِيبٍ وَمَنْزَلِ   بِسِقْطِ اللَّوَى بَيْنَ الدَّخُولِ فَحَوْمَلِ
فُعُولُنْ / مَقَاعِلُنْ / فُعُولُنْ / مَقَاعِلُنْ   فُعُولُنْ / مَقَاعِلُنْ / فُعُولُنْ / مَقَاعِلُنْ
- . - . / - . - . / - . - .   - . - . / - . - . / - . - .

Nitekim, bu ilk beytin mukaffâ olduğu, onu takip eden ikinci beyitten daha iyi anlaŐılmaktadır:

فَتُوَضِّحَ فَالْمَقْرَأَةَ لِمَ يَعْفُ رَسْمُهَا   لِمَا نَسَجَتْهَا مِنْ جَنُوبٍ وَشَمَالِ
فُعُولُنْ / مَقَاعِلُنْ / فُعُولُنْ / مَقَاعِلُنْ   فُعُولُنْ / مَقَاعِلُنْ / فُعُولُنْ / مَقَاعِلُنْ
- . - . / - . - . / - . - .   - . - . / - . - . / - . - .

Tûdih ve el-Mikrât'a kadar uzanan, güney ve kuzey rüzgârlarının dokuması sayesinde henüz izleri silinmemiŐ olan (yurdumuzun) hatırasına ađlayalım⁷⁷.

14.MuvaşŞah (المَوْشَح)

⁷⁴ Mîzânu'z-zeheb, s.22.

⁷⁵ Bk. Mîzânu'z-zeheb, s.22; Mecdî Vehbe ve Kâmil el-Muhendis, Mu'cemu mustalahâtî'l-'Arabiyye fi'l-luĝa ve'l-edeb, Lübnan 1984, s.381.

⁷⁶ Şiirin Türkçe çevirisi ve kaynađı için bk. bu makale (dipnot: 5).

⁷⁷ Şerhu'l-Kasâ'idî'l-'aŐır, s.11; ez-Zevzenî, s.7; Yedi Asrı Arap Edebiyatının Harikaları, s.31.

Muvaşşah, Arap edebiyatında, klasik şiir devrinden sonra doğan ve daha ziyade doğduğu yerin isminden hareketle Endülüs sanatı diye meşhur olan bir nazım şeklidir. Ona, inci ve yakut ile süslenmiş iki katlı bir kemer veya kadınların bir omuz başından takıp diğer taraftan bele doğru sarkıttıkları bir kemeri oluşturan inci ile süslü meşinden yapılmış bir kuşak manasına gelen vişâha benzetilerek bu ismin verildiği söylenmektedir⁷⁸. Muvaşşah, biri tam beyitleri, diğeri mısraları içeren iki kısımdan oluşur. Muvaşşah şiirler genelde musarra' bir beyit ile başlar, bunu ilk kâfiyeden farklı bir kâfiye ile kendi aralarında kâfiyelenen dört mısra takip eder; sonra ilk mısra ile kâfiyelenen ve kıtayı sona erdiren beşinci mısra gelir. Birinci kıtanın mısraları ile kâfiyelenmeyen dört mısralı yeni bir kıta onu takip eder ve giriş mısrası ile aynı kâfiyeyi taşıyan bir mısra ile sona erer. Ancak muvaşşahın çok değişik çeşitleri vardır. Muvaşşahlarda görülen bütün kıta şekillerini tespit etmek oldukça zordur. Nitekim Martin Hartmann'ın klasik on altı şiir bahri içerisinde gösterilebilecek yüz altmış dört muvaşşah şiir tespit ettiği ve bu tespitin içine girmeyen bazı örneklerin de bulunduğu bilinmektedir⁷⁹. Celâl el-Hanefî, kâfiyeye temas etmeksizin bu nazım şeklinin geldiği şiir bahirlerine yer vermektedir. Hezec bahri bunlardan birisidir. Aşağıdaki örnek, hezec bahrinde muvaşşah nazım şeklinde söylenmiştir (hezec):

أَلَا يَـأَيُّ قَـيُومٍ خُـأُـوَا	الْكَؤُوسَـا
لِـيُـوْمٍ فِـيـهـ نُـعَـلِـي	الرُّؤُوسَـا
إِذَا آخِـيـتَ قَـوْمَـا	فَـأَخِـ
مِـنَ الْفُتَيَّـانِ رَـحَـبَـا	الْمَـأَخِـ
مَـقَـيـلَـنْ / فُـعُـوْلَـنْ	فُـعُـوْلَـنْ
_____ .	_____ .

Ey insanlar! İleri gelen insanlara yaklaştığımız bir gün için kadehleri bırakın, insanlarla arkadaş olduğunda çevresi geniş olan biri ile arkadaş ol⁸⁰.

15. Musmat (المُصَمَّت)

⁷⁸ Muvaşşahlarla ilgili geniş bilgi için bk. Kocak, A. Yaşar, Endülüs Muvaşşahaları, *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 1, Sayı:3 (Güz 2001), s.111-118.

⁷⁹ Bk. Moh. Ben Cheneb, "Müveşşah", *İA*, VIII, 866-867; *Mu'cemu mustalahâti'l-'Arabiyye fi'l-luğa ve'l-edeb*, s.396.

⁸⁰ Celâl el-Hanefî, s.114.

Kelime olarak musmat; sade düz, şatafatsız, boş, yazısız ve tek bir malzemeden yapılmış' gibi anlamlara gelmektedir⁸¹. Arap şiirinde arûzun, kâfiye bakımından darbına uymayan beyte musmat adı verilmektedir. Musmat, kasîde ve urcûzelerin ilk beytinde görülür. Kurallara bağlı olarak ilk beyitler musarra' nazım şeklinde gelmesi gerekirken, bazen kural dışı olarak arûz, darbına kâfiye bakımından uymaz.

Musmat beyte, Zurrumme'nin mim kâfiyeli kasîdesinin ilk beyti örnek olarak verilebilir (basît):

مَاءُ الصَّبَابَةِ مِنْ عَيْنِكَ مَسْجُومٌ	أَنْ تَرَسَّمتَ مِنْ خَرْقَاءٍ مَثْرَلَةٌ
مُسْتَفْعِلُنْ / فَعِلُنْ / مُسْتَفْعِلُنْ / فَعِلُنْ	مَفَاعِلُنْ / فَاعِلُنْ / مُسْتَفْعِلُنْ / فَعِلُنْ
- - / - . - - / - . . / - . - -	- . . / - . - - / - . - - / - . - .

Sen, Harkâ'nın yurdunu (ondan geri kalan izleri) görüp düşünceye daldın da mı, gözlerinden aşk yaşları boşanmaktadır⁸².

16.Musammat (المُسَمَّط)

Musammat kelimesi, semt kökünden türemekte ve 'asılmış, bağlanmış' anlamlarına gelmektedir. Arap şiir literatüründe, musammat denilen ayrı bir nazım şekli vardır ve bu tarz, İslâmiyetten önceki şairlerin şiirlerinde muvaşşaha yakın nazım şekillerinde görülmektedir. Musammat nazım şeklindeki şiir, aynı kâfiyeli meşâtür beyitlerden oluşan kıtalardan meydana gelir. Bu kıtalar, üç, dört, beşerli beyitlerden oluşabilir, ancak son beyitleri her zaman 'bağlanmış olarak' diğerlerinden farklı bir kâfiyeye biter⁸³. Musammat nazım şeklinin, şu farklı tanımı da yapılmıştır: Musammat şiir, musarra' olan bir giriş beytiyle başlar, onu ilk kâfiyeden farklı bir kâfiyeye kendi aralarında kâfiyelenen dört mısra takip eder; sonra ilk mısrayla kâfiyelenen ve kıtayı sona erdiren bir beşinci mısra gelir. Birinci kıtanın mısraları ile kâfiyelenmeyen dört mısralı yeni bir kıta gelir ve giriş mısra ile aynı kâfiyeyi taşıyan bir mısradaki sona erer⁸⁴. Arap edebiyatında, her iki şekilde musammat şiirlere rastlamak mümkündür.

⁸¹ İbn Manzûr, II, 56 (صمت).

⁸² *Mizânu'z-zehab*, s.22; *Mu'cemu mustalahâti'l-'Arabiyye fi'l-luğa ve'l-edeb*, s.368.

⁸³ *el-Umde*, I, 180; İbn Manzûr, VII, 322-323 (سمط); 'Azîz Fehmî, *el-Mukârene beyne's-şî'i'rî'l-Emevî ve'l-'Abbâsî fi'l-'asrî'l-evvel*, nşr. Muhammed Kindî Bakî, Kahire 1979, s.402; *Mu'cemu mustalahâti'l-'Arabiyye fi'l-luğa ve'l-edeb*, s.365; Demiryak, Kenan, s.127.

⁸⁴ Moh. Ben Cheneb, "Müveşşah", *İA*, VIII, 867.

Muhdes şairlerin şiirlerinde, daha ziyade birinci tanımı içeren şiirler söylenmiştir. Bu örneklerden biri aşağıdaki şiirdir (mütekârib):

ثُمَّ جَدُّ نَكْرَى الْجَدُّدِ الْأَوْلَى
وَتَبْنِي كَمَا أَتَلَّوْا فِي الدُّوَلِ
وَلَسْنَا نُبَالِي حُلُوقَ الْأَجَلِ
إِذَا مَا مَشِينَا كَأَسَدِ الْعَرِينِ
* * *

تَهْبُّ خِفَافاً لِيَوْمِ الْوَعَى
وَتَسْتَعْجِلُ الْخَطْبَ فَيَمْنُ طَغَى
فَمَا مِنْ عَشُومٍ عَلَيْنَا بَغَى
وَعَادَ بَغِيرَ الْخَسَارِ الْمُبِينِ
* * *

فُعُولُ / فُعُولُنْ / فُعُولُنْ / فَعَلْ
— ./ - — ./ - — ./ . — .

İlk dedelerimizin hatıralarını övüyoruz. Onların, (şeref ve) kudretlerini yükselttikleri gibi, biz de yükseltiyoruz. Orman arslanları gibi yürüdüğümüz zaman, ölümün gelmesine aldırıyoruz. Süratle savaş gününe koşuyoruz. Azgınlık yapanlarla (olan) işimizde acele ediyoruz. Bize zulmeden, daha sonra da açık bir husrana uğramadan geri (yurduna) dönen hiçbir zalim yoktur⁸⁵.

Musammat nazım şekli, Câhiliye devrinde de kullanılmaktadır. İmru'u'l-Kays'ın şiirlerinde musammat nazım şekillerine rastlanılmıştır. Aşağıdaki kasîde onlardan birisidir (tavîl):

تَوَهَّمْتُ مِنْ هِنْدٍ مَعَالِمَ أَطْلَالِ
عَقَاهُنَّ طُولُ الدَّهْرِ فِي الرِّمَنِ الْخَالِي
مَرَابِعُ مِنْ هِنْدٍ خَلَّتْ وَمَصَايِفُ
يَصِيحُ بِمَغْنَاهَا صَدَى وَعَوَازِفُ

⁸⁵ Mu'cemu mustalahâti'l-'Arabiyye fi'l-luğa ve'l-edeb, s.365.

وَعَبَّرَهَا هُجُوجُ الرِّيحِ العَوَاصِفِ
 وَكُلُّ مُسِيفٍ تَمَّ آخِرُ رَادِفِ
 بِأَسْحَمَ مِنْ نُوءِ السَّمَائِينَ هَطَّالِ

* * *

فَعُولُنْ / مَقَاعِلُنْ / فَعُولُ / مَقَاعِلُنْ

- . - . / - . - . / - . - . / - . - .

Hind (isimli kadın)'den (geri kalan eski yurt) kalıntılarının izlerini düşündüm. Geçen mevsimler içinde uzun zamanlar onları sildi. Hind'in baharda ve yazın oturduğu yerler ıssız kaldı. Şiddetli rüzgârların ve yağmur yüklü Simâkeyn (iki yıldız ismi) yıldızının karması sebebiyle yaklaşan ve sonra peşinden gelen diğer bulutların değiştirdiği onun yurdunda, yankı ve şarkıcıların (kadınların) sesleri çığlık atıyor⁸⁶.

17.Müdevver (المدور)

Sözlükte “daire şeklinde ve yuvarlak” anlamlarına gelen müdevver kelimesi⁸⁷, Arap şiirinde “iki şatır içerisinde kelimesi bölünen beyte” verilen özel bir ad olarak kullanılmıştır. Yani kelimenin bir kısmı, birinci şatırın sonunda; diğer kısmı da ikinci şatırın başında yer almaktadır. Arap şiirinde, bu nazım şekline rastlanılır ve her bahirde görülebilir. Bu yapı, şiire herhangi bir kusur getirmez.Yazım olarak iki kelime, ya iki şatır arasında çizgi ile birleştirilir, ya da kelimenin ayrıldığı yerde harf, kendisinden sonraki ile birleşiyorsa kısa bir çizgi ile gösterilir, birleşmiyorsa aynen bırakılır.

Ebu'l-'Alâ' el-Me'arrî (ö.449/1057)'nin aşağıdaki beyti bu örneklerden birisidir (haff):

حَقَّفِ الوَطَاءَ مَا أَظُنُّ أَدِيمَ الْـ   أَرْضِ إِلَّا مِنْ هَذِهِ الْأَجْسَادِ
 فَاعِلَاتُنْ / مَقَاعِلُنْ / فَعِلَاتُنْ   فَاعِلَاتُنْ / مُسْتَفْعِلُنْ / مَقَعُولُنْ
 - . - . / - . - . / - . - .   - . - . / - . - . / - . - .

(Yeryüzünde) yavaş yürü. Yeryüzünün ancak bu cesetlerle dolu olduğunu zannediyorum⁸⁸.

⁸⁶ Şerhu Divâni İmri'î'l-Kays, s.196; İbn Manzûr, VII, 323 (سمط).

⁸⁷ İbn Manzûr, IV, 295 (دور).

⁸⁸ Mîzânu'z-zehab, s.23.

Bu çalışma sonucunda, klasik Arap şiirinin nazım şekilleri hakkında vezin ve kâfiyeye bağlı olarak bazı ip uçları elde edilmiş ve bu alanla ilgilenenlere temel bilgiler verilmiştir. Diğer taraftan, gerek nazım şekilleri gerekse yazım kuralları olarak bir bütünlük içerisinde görülemeyen bazı bilgiler değerlendirilmiş, şiirin gelebileceği muhtemel bütün nazım şekilleri tespit edilmeye çalışılmış, onların kavramsal yapılarına ve uygulamalarına işaret edilmiştir.